

УДК 739.4(477.86)"20"

*Наталія Качковська
(Більшівці / Галич)***РОЗВИТОК АРХІТЕКТУРНОГО КОВАЛЬСТВА
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ**

У статті окреслено загальні тенденції розвитку художнього ковальства в архітектурі Івано-Франківська на сучасному етапі. Зроблено спробу виявлення чинників, що сприяли відродженню ковальського ремесла в регіоні, творчим пошукам ковалів у створенні нових форм, звернених до мистецьких національних традицій.

Ключові слова: Івано-Франківськ, архітектурне ковальство, сучасні мистецькі тенденції, збереження національних традицій, О. Бойков, ковальські фірми, фестиваль «Свято ковалів».

The general trends of the development of artistic forging in the Ivano-Frankivsk architecture at the present stage are described in the article. An attempt is made to find out the factors that contributed to the farriery revival in the region, blacksmiths creative search in the making of new forms appealed to artistic national traditions.

Keywords: Ivano-Frankivsk, architectural forging, modern artistic trends, preservation of national traditions, O. Boikov, farriers workshops, 'The Blacksmiths Holiday' festival.

Метою статті є окреслення загальних тенденцій розвитку художнього ковальства в архітектурі Івано-Франківська на сучасному етапі.

Дослідження історичного архітектурного ковальства регіонів України є актуальною науковою проблемою, передусім з огляду на загрозу втрати цінних автентичних структурних елементів, на їх естетичну вартісність, важливу роль у формуванні історичного середовища міст, вулиць, окремих будинків, а також на значний попит на ковальські вироби на сучасному етапі, для використання його як декору в оздобленні громадських і житлових будинків. Особливо цікавим є кований архітектурний декор міст і містечок Західної України, зокрема, Івано-Франківська, де збереження традицій ковальського мистецтва тісно поєднане з пошуком нових, сучасних форм.

Висловлена на початку 1980-х років доктором архітектури А. Мардером теза про роль металу в архітектурі, на нашу думку, залишається актуальною донині: «Сучасна архітектурно-будівельна практика розкриває конструктивно-опоряджувальні і декоративно-художні якості металу в широкому діапазоні форм – від утилітарних огорожувальних конструкцій, в яких естетичні якості проявляються лише як одна із сторін функціонального призначення, до творів мистецтва, в яких метал служить виключно матеріальним субстратом художнього образу» [4, с. 180].

У радянський час ковальська справа перебувала в занепаді, ковалі були зайняті головним чином в сільському господарстві чи промисловості, а декоративне кування розвивалося тільки в локальних творчих осередках. До 1980-х років традиції художньої обробки металу зберігав художній комбінат Івано-Франківського обласного осередку Національної спілки художників України. Майстри переважно займалися карбуванням металу – холодним куванням із застосуванням міді, алюмінію, чорної жерсті. Здебільшого виготовлялися предмети екстер'єрного призначення, в інтер'єрі кований метал з'явився наприкінці 1980-х років. Так, у 1970–1980-х роках у техніці виколотки (в основному в алюмінії, міді) працював Володимир Сервін, який зосередився на виготовленні пам'ятних дощок малих архітектурних форм. Одним із знакових його творів є зображення жіночого обличчя в екстер'єрі головного корпусу арматурного заводу, виконане в цій техніці.

На початку 1990-х років, у період національного пробудження, у національному мистецтві відроджуються і прояви неоромантизму, посилюється інтерес до давніх

українських національних традицій, зокрема й у техніці кування. Появу романтизму як стилю пов'язують із серединою XIX ст., періодом так званої «весни народів» на середньо- та західноєвропейських теренах, куди входить і наш ареал. З особливою потужністю він проявився двічі: уперше – наприкінці XIX – на початку XX ст. у рамках сецесії; вдруге – у 1960–1970-х роках, коли в архітектурі Івано-Франківська відбулося поновлення прав історико-культурних асоціацій. У цей період у регіоні поступово формується архітектурна школа, яка культивувала національні особливості в архітектурі [6, с. 250–258].

У 1980-х роках поштовх до відродження і розвитку сучасного ковальського мистецтва в Івано-Франківську дав Олег Бойков (1949–1994), який віртуозно володів багатьма методами художньої обробки металу та природним відчуттям матеріалу. Унесені ним у формоутворення прийоми і форми дають підстави вважати їх інноваційними в контексті закономірностей розвитку тогочасного архітектурного ковальства в регіоні, що, на нашу думку, є діалектичною взаємодією художньої спадкоємності, традиції і новаторства.

За фахом О. Бойков – спеціаліст із художньої обробки шкіри (випускник Косівського технікуму народних художніх промислів ім. Василя Касіяна, нині – Косівський інститут прикладного та декоративного мистецтва Львівської національної академії мистецтв, далі – КІПДМ ЛНАМ). Перші уроки майстерності отримав у сільського коваля – мешканця с. Стриганці Івано-Франківської області та впродовж життя працював тільки в цьому напрямі. У ранніх роботах майстра простежується інтерпретація мотивів української народної вишивки, втілена у металі. Проте більшість авторських композиційних рішень, які О. Бойков упродовж усього періоду творчості застосовував у творах, виконаних з металу, створені ним на основі гуцульських народних орнаментів і декоративних композицій, що використовуються здебільшого в художній обробці шкіри. Застосування такої естетичної спільності, на нашу думку, є органічним, оскільки етнічний момент у художній обробці металу як і в гончарстві, ткацтві тощо пов'язаний зі стійкістю, своєрідністю, знаковістю мотивів, естетичністю практичних функцій [3, с. 186].

Звернення О. Бойкова до традиції і традиціоналізму, як методу її засвоєння, забезпечує творчу спадкоємність як майстрів-ковалів XIX – початку XX ст., так і народних майстрів інших видів декоративно-ужиткового мистецтва, а в ширшому розумінні – сприяє збереженню колективного культурного досвіду українців, зв'язку і взаєморозумінню поколінь.

Одночасно у творах автора прослідковується прагнення персоніфікації композицій. Переважна більшість його робіт, виконаних за авторськими проектами, відзначається пошуком нових індивідуально-самобутніх форм для втілення одвічних символів людського буття: 1) об'ємних і просторових, наближених за характером до природних в'юнких або видовжених стебел із бутонами й розпуклими квітами; 2) фронтальних, площинних рішень, де природні мотиви зазнають геометричної стилізації, поєднуючись із традиційними етнічними мотивами.

Перші твори О. Бойкова датують 1986 роком, який умовно вважаємо початком відродження ковальства Івано-Франківська. О. Бойков був добрим товаришем і вчителем, протягом трьох-чотирьох років залучив до роботи і навчив майстерності учнів, серед яких – Сергій Полуботько (1962 р. н., нині – голова заснованої ним 2005 р. Спілки ковалів України), Зиновій Геренда (1950 р. н., випускник Львівського інституту декоративно-прикладного мистецтва, майстер художньої обробки металу), Любомир Полянський (1960 р. н., випускник Івано-Франківського педагогічного інституту, філолог), Євген Веляник (1947 р. н., кераміст). Також серед учнів чимало працівників приватних майстерень, зокрема, ковальської фабрики «Арма», ТзОВ «Коруна» та ін.

У 1986–1993 роках О. Бойковим виконані роботи з оздоблення інтер'єрів, екстер'єрів та благоустрою в Івано-Франківську, Трускавці, Вигоді, Львові, Долині. Масивний ковальський метал, поєднання сталі, алюмінію, позолоти прикрашали інтер'єри сана-

торіїв «Молдова» в місті Трускавець (декоративні перегородки, 1989 р.; композиція «Всесвіт», 1993 р.), інтер'єри й екстер'єри будинку урочистих подій у смт Вигода Долинського району (віконні решітки, портал, люстра, 1987 р.), вуличні декоративні світильники-бра міста Долина (1989 р.), декоративна перегородка в інтер'єрі обласної лікарні міста Івано-Франківська (1988 р.), оздоблений металевий каркас лавиць для благоустрою центру Івано-Франківська (1991 р.) [8, с. 6], оформлення інтер'єру римо-католицького костюлу Христа Царя (перегородка, світильники-бра, а також макети нереалізованих люстри та в'їзної брами, 1992–1993 рр.).

Крім того, автором виконано низку віконних решіток для громадських і житлових будинків, вивіски магазинів, кафе Івано-Франківська. У міському парку імені Т. Шевченка збереглися декілька найбільш значимих малих архітектурних форм: конструкційно-декоративні ковани деталі лавиць, вуличні ліхтарі (1989–1990), проте, більшість творів зникла, а світильники замінені пластиковими торшерами [2, с. 79–85].

Декоративна перегородка в римо-католицькому костелі Царя Христа в Івано-Франківську (іл. 3) гармонійно вписується в модерністичний інтер'єр споруди (1930-ті рр.). Декоративна решітка приваблює вишуканістю і стриманістю композиційного рішення з мистецьки переплетених ліній металевого прута й накладних декоративних елементів.

Ілюстрація 2 репрезентує інший приклад творчості О. Бойкова – один зі світильників-бра у костелі Царя Христа. Загалом, у художньому ковальстві металевих структурних елементів цієї сакральної споруди автор дотримувався певних традиційних (канонічних) вимог, таких, як ошатність і стриманість, застосування темного кольору в поєднанні з підкресленням краси і пластики матеріалу і традиційним для О. Бойкова намаганням збагатити естетичні канони творів інших майстрів сучасними технологічними та художньо-стилістичними засобами.

Переважно більшість творів художньої металопластики О. Бойков виготовляв для громадських будівель Івано-Франківська та інших міст регіону. На ілюстраціях 4 і 5 представлено його твори 1987–1990 років. Ковані елементи порталу будинку селищної ради смт Вигода Долинського району Івано-Франківської області, а також люстра, декоративні решітки вікон гармонійно поєднані із дерев'яними елементами столярки, дверним полотном, цегляними стінами, дахівкою (замінена металочерепицею). Ці вироби засвідчують високий естетичний смак і фаховість івано-франківського майстра, особлива заслуга якого полягає в тому, що в період занепаду ковальства він першим на теренах Івано-Франківщини розпочав відродження архітектурної металопластики. Твори О. Бойкова за своїм змістом не є чистим мистецтвом, а радше художнім ремеслом, яке піднялося до рівня естетики і впритул наблизилося до фундаментального мистецтва з національною ознакою.

У кованих просторових та інтер'єрних творах О. Бойкова проявилися знахідки оригінальних конструктивно-пластичних рішень, які вирізняє гармонійне відчуття архітектоніки й орнаментальної ритміки.

Загалом майстер продемонстрував віртуозне володіння різноманітними техніками художньої обробки металу: кування, торсування, гнуття, витягування, насічки, штампування, нанесення фактури, розсікання, заклепування, а також уміння виконувати токарні роботи тощо. Професійна майстерність, талант автора є підставами вважати О. Бойкова засновником сучасної івано-франківської школи архітектурного ковальства, яка продовжує і розвиває мистецькі традиції ковалів ХІХ – початку ХХ ст. Як бачимо, О. Бойков розумів свою важливу місію трансформації міського середовища Івано-Франківська, зокрема його центральної частини, що, як вважають дослідники, є особливо актуальним на сьогодні через високу ймовірність втрати сформованого багатьма епохами історичного характеру середміських осередків [5, с. 252–256].

Художнє ковальство відродилося не тільки як ремесло, а передусім як мистецтво. Переважна більшість зразків сучасного архітектурного ковальства Івано-Франківська виконана з почуттям міри, що в мистецтві є одним з показників високого смаку май-

Іл. 1. О. Бойков. Ліхтар. Костел
Царя Христа.
м. Івано-Франківськ. 1992 р.

Іл. 2. О. Бойков. Світильник-бра.
Костел Царя Христа.
м. Івано-Франківськ. 1992 р.

Іл. 3. О. Бойков. Декоративна перегородка.
Костел Царя Христа. м. Івано-Франківськ. 1992 р.

Іл. 4. О. Бойков. смт Вигода
Івано-Франківської обл.
1990-ті рр. (За: [8])

Іл. 5. О. Бойков. Ковані елементи (віконні решітки, люстра над входом) порталу
будинку селищної ради смт Вигода Долинського р-ну Івано-Франківської обл.
1987 р. (За : <http://ua.trip-impressions.com/2016/05/vyhoda.html>)

стра і художника. У творах декоративно-прикладного характеру це знаходить відображення в делікатній манері наповнення предмета змістом [7, с. 23].

Сучасні ковалі проектують і встановлюють металеві ковані вироби на фасадах будинків, в інтер'єрах, у міському середовищі. Проте основна частина їхніх робіт є ексклюзивною – від проекту до виконання; це вироби, спроектовані й виготовлені для конкретних замовників, з урахуванням персональних уподобань клієнтів. Часом, у прагненні задовольнити смаки замовника, ковалі звертаються до історичних цитат, не завжди гармонійно поєднуючи різностильові елементи, унаслідок чого на фоні еклектичного поєднання виникає перевантаження твору деталями, які не сприймаються органічно, надають образіві ознак «кітч».

Проте в більшості випадків у роботі сучасних майстрів простежується прагнення досягти бездоганного результату за рахунок застосування різноманітних ковальських технік. Оскільки форми з металу відрізняються відносною візуальною «холодністю», ковалі вдаються до поєднання в панно і тривимірних композиціях кованих виробів з іншими матеріалами, зокрема деревом, цеглою, керамікою, склом тощо [1, с. 97–203].

Свідченням справжнього розквіту ковальства на Івано-Франківщині є щорічний міжнародний фестиваль «Свято ковалів», який уперше відбувся в 2002 році в Івано-Франківську. Головним організатором фестивалю є С. Полуботко (заслужений художник України, учень О. Бойкова), який працює в галузі орнаментального й архітектурного ковальства, а також кованої скульптури.

Провідні ковальські фірми Івано-Франківська «Гефест», Ковальська фабрика «Арма», «Коруна» та міський осередок Національної спілки художників України докладають зусиль для відродження давньої традиції ремісничого свята, популяризації ковальського мистецтва в регіоні, відродження цехових традицій, розвитку та зміцнення дружніх професійних взаємин між ковалями різних фірм, міст і країн.

Розвитку художнього ковальства в регіоні сприяють також відділення художньої обробки металу Інституту мистецтв ДВНЗ «Прикарпатський університет» імені Василя Стефаника, КПДМ ЛНАМ, Вище професійне училище № 21 Івано-Франківська, де навчають ковальству молодих людей, бережуть традиції кращих майстрів різних часів, вивчають багатовіковий досвід, збагачують надбання новітніми рішеннями, прийомами, технологіями, враховуючи, що художнє ковальство виконує як декоративну, так і утилітарну функцію – від декоративного оформлення до забезпечення захисних та функціональних потреб.

Аналізуючи вибрані твори архітектурного ковальства Івано-Франківська, слід відзначити провідну ковальську фірму «Гефест», яка однією з перших у місті й області ініціювала творчу роботу в сфері художнього ковальства. Ковальським виробам майстрів цього закладу притаманна неабияка професійність, оригінальність, індивідуальність. Майстри «Гефесту» звертаються як до мистецької спадщини різних стильових епох від готики, бароко – до постмодернізму, стильової поліфонії початку ХХІ ст., так і до надбань традиційного, народного мистецтва. Одним із прикладів творчості митців досліджуваного архітектурного металу є серія кованих вуличних ліхтарів, які прикрашають низку вулиць і майданів міста, виконаних майстрами цієї фірми на початку 2000-х років (іл. 1).

Загалом, ковальські майстерні міста традиційно займають активну позицію у процесі збереження архітектурно-мистецької спадщини Івано-Франківська, її впливу на формування архітектурного середовища та принципів застосування художнього металу в історично сформованому середовищі. Твори архітектурного ковальства провідних ковальських фірм прикрашають численні громадські та житлові споруди Івано-Франківська.

Висновки. Підсумовуючи, можемо стверджувати, що здобуття Україною незалежності супроводжувалося динамічним розвитком мистецтва, зокрема архітектурного ковальства, особливо активно – у західних регіонах держави, приміром, в Івано-Франківську. На початку 1990-х років відновлюється інтерес до традицій декора-

тивно-ужиткового мистецтва, художнього металу в архітектурі. Сучасне ковальство демонструє збереження традицій і новаторські тенденції, розвиває професіоналізм, збагачує стильове розмаїття, продовжує традиції мистецтва й архітектури Галичини кінця XIX – початку XX ст.

Джерела та література

1. Волошенко В. О. Використання художнього металу в інтер'єрах громадських будівель міста Києва другої половини XX століття. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Мистецтвознавство*. 2014. № 2. С. 200.
2. Гвоздєва К. Життя за плином Всесвіту. *Ковальська майстерня*. 2006. № 1. С. 79–85.
3. Левчук Л. Т. Естетика : підручник / за заг. ред. Л. Т. Левчук. 2-ге вид., допов. і переробл. Київ : Вища школа, 2006. 425 с.
4. Мардер А. П. Металл в архитектуре. Москва : Стройиздат, 1980. 230 с.
5. Мельник У. Проблематика художнього оновлення історичного міського середовища Прикарпаття на початку XXI ст. *Мистецтвознавство України : зб. наук. праць / Ін-т проблем сучас. мистец. НАМ України*. Київ : Фенікс, 2013. Вип. 13. С. 252–256.
6. Поліщук Л. К. Дослідження еволюції архітектурних форм сецесії міста Станіславова 1895–1914 рр. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Архітектура / відп. ред. Б. С. Черкес*. Львів : НУЛП, 2002. Вип. 439. С. 250–258.
7. Уткин П. И. Кузнец, ювелир, художник. Москва : Легкая индустрия, 1978. 144 с.
8. Художник-коваль Олег Бойков : каталог / упоряд. С. Полуботько, О. Скобло. Коломия : Друкарня ім. Шухевича, 2004. С. 1–20.

References

1. VOLOSHENKO, Viktor, O. VOLOSHENKO. The Use of Artistic Metal in the Interiors of Communal Premises of the City of Kyiv in the Second Half of the 20th Century. *Scientific Proceedings of Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University. Art Studies Series*. 2014, 2, 200 [in Ukrainian].
2. HVOZDIOVA, K. Life According to the Universe Course. *Farrier's Workshop*, 2006, 1, 79–85 [in Ukrainian].
3. LEVCHUK, Larysa, ed. *Aesthetics: A Textbook*. 2nd ed., supplemented and revised. Kyiv: Vyshcha shkola, 2006, 425 pp. [in Ukrainian].
4. MARDER, Abram. *Metal in Architecture*. Moscow: Stroyizdat, 1980, 230 pp. [in Russian].
5. MELNYK, Uliana. The Problems of Artistic Renewal of Historical Urban Surroundings of Cis-carpathia at the Early 21st Century. *Art Studies of Ukraine: Collected Scientific Works*. The Institute of Modern Art Problems of the National Academy of Arts of Ukraine. Kyiv: Feniks, 2013, 13, 252–256 [in Ukrainian].
6. POLISHCHUK, Larysa. The Research of the Architectural Forms Development of the Secession of the City of Stanislavov in the 1895–1914. In: Bohdan CHERKES, ed.-in-chief. *Bulletin of the 'Lviv Polytechnic' National University. Architecture*. Lviv: 'Lviv Polytechnic' National University, 2002, 439, 250–258 [in Ukrainian].
7. UTKIN, P. *Blacksmith, Jeweller, Artist*. Moscow: Liogkaya industriya, 1978, 144 pp. [in Russian].
8. POLUBOTKO, S., O. SKOBLO, compilers. *An Artist-Blacksmith Oleh Boikov: Catalogue*. Kolomyia: Drukarnia im. Shukhevycha, 2004, pp. 1–20 [in Ukrainian].

SUMMARY

An attempt to reveal typical artistic features in the forms of forged architectural metal decoration of Ivano-Frankivsk is made in the article. It develops in the race of modern artistic trends on the background of the national traditions preservation. During the last two decades the development of artistic forged metal in the city architecture has been with the significant raising with some downturn in the last few years, that is explained with the social-political factors.

In the middle and the second half of the twentieth century the forging has been in decline, and artistic farriery develops only in the local professional creative centres.

In the early 1990s, after the time, when Ukraine has gained independence, the interest in original Ukrainian traditions, including forging, increases sharply, which is accompanied by its dynamic development, especially in the Western regions of the country. The preservation of forging art traditions in the combination with the search for new forms and innovatory tends are typical for forged architectural decor of the cities and towns of Western Ukraine, especially Ivano-Frankivsk.

One of the most famous artistic schools of architectural forging has been formed in Ivano-Frankivsk region. It is found out, that O. Boikov (O. Boiko, 1949–1994) has been at the sources of the revival and development of modern blacksmithing in Ivano-Frankivsk. In his works he has combined the basic methods of forging, the experience gained in the Kosiv school of decorative crafts with the natural sensation of metal aesthetics.

Current city farriers' workshops take an active part in the development of artistic forging. The works of modern masters are distinguished by professionalism, artistic taste, desire to achieve harmony, tectonic and elegance of the form with the use of various forging techniques. An international festival 'The Blacksmiths Holiday', which takes place annually, testifies the forging prosperity in Ivano-Frankivsk region. The development of artistic blacksmithing in the region is also promoted by the Department of Artistic Metal Processing at the Institute of Arts of the State Higher Educational Institution *Vasyl Stefanyk Ciscarpathian National University*. Artistic blacksmithing performs both decorative and utilitarian functions in architecture and design – from decorative design to the providing of security and functional needs. Today the typology of architectural forging is branched enough, forged products decorate residential and public buildings and the streets of Ivano-Frankivsk.

Keywords: Ivano-Frankivsk, architectural forging, modern artistic tends, preservation of national traditions, O. Boikov, farriers workshops, 'The Blacksmiths Holiday' festival.